
RECENZE

KAPITOLY Z METODOLOGIE MEDICÍNY

Zájem o filosofické a metodologické otázky současné vědy neustále roste. Na Západě, ale např. i v Polsku, je metodologii vědy soustavně věnována mimořádná pozornost. U nás se tato problematika dostává do středu zájmu filosofů teprve v posledních letech, hlavně pracemi A. Zicha, L. Tondla, V. Filkorna aj. Také v Sovětském svazu v posledních letech vyšla řada prací k problematice metodologie věd. Obsahem naší recenze jsou poznámky k skriptům pplk. doc. Vladimíra Lokajíčka, CSc. „Kapitoly z metodologie medicíny“. (Vydal VLVDŮ JEvP v Hradci Králové jako 67. svazek v edici „Učební

texty“, str. 180). Lokajíčková práce vychází již ve druhém vydání, které v mnohém těží z prvního recenzního vydání, jež prošlo širokou diskusí, což se pozitivně obrazilo v kvalitách knihy.

Lokajíčková práce je nepochybně záslužná už proto, že patří k prvním pokusům o ucelenou analýzu metodologických problémů současné medicíny. Zákonitosti vědeckého zkoumání a význam tradičních i nových speciálních metod zkoumání a vysvětlování faktů se snaží autor objasnit se zvláštním důrazem na jejich využití v lékařských vědách. Zvláštního ocenění si zasluhuje především to, že autor se tu podjal řešení problematiky, která je v našem i cizím písemnictví dosud téměř nedotčena, a že musel

proto vyvinout značné úsilí spojené s pokusem o koncepční řešení problematiky tak aktuální a potřebné, dosud však krajně nedostatečně zpracované. Podoba učebního textu nutí autora, aby svou práci koncipoval ve smyslu učebnicového výkladu, aby ji vyložil systematicky a s širokou srozumitelností, tj. i pro speciálně filosoficky neškoleného čtenáře přijatelnou formou. Odtud však v žádném případě neplyne, že by šlo o populární výklad bez nároků na hloubku, který jen shrnuje již jinde řešené otázky. Právě naopak: autor mluví svými výklady především tam, kde začínají problémy a sám si je vědomě klade. Právě proto je schopen přinést řadu diskusních námětů a plodných podnětů ke klíčovým otázkám metodologických principů moderní přírodovědy. Nerozpracovanost problematiky, již se dotýká, však způsobuje, že jde v jistém smyslu o práci průpravnou, nakolik je autor nucen uvádět v systém něco, co nebylo dosud ve svých částech důkladněji analyzováno.

Úkol, který si autor uložil, rozvádí v desíti kapitolách. V první kapitole, která předznamenává detailní analýzu, charakterizuje předmět metodologie, základní přístupy, cesty a formy, v nichž se uskutečňuje. Metodologii chápe jako filosofickou nauku o metodách věd, která vychází z mnoha filosofických i pozitivně vědních oblastí, především z gnoseologie a logiky, a je podstatně ovlivňována rovněž vědami, jež vznikly integrací věd, jako např. kybernetikou, teorií informace a některými oblastmi matematiky. Druhou kapitolu věnoval počátečním etapám vědecké práce — literární rešerši, výběru podstatných problémů především z hlediska logicko-gnoseologického, vytyčování pracovních hypotéz a otázkám spojeným s vypracováním vědecké metody a „postavením“ pokusu. V třetí až páté kapitole rozvádí marxistické pojetí praxe jako základu vývoje poznání se speciálním důrazem na experiment jako hlavní formu praxe ve vědách. Zabývá se tu výchozím bodem medicínského zkoumání — pozorováním, popisem a systematizací faktů. Hovoří o druzích pozorování, o formách popisu objektů studia z různých hledisek. Nejvíce pozornosti věnuje pak experimentu jako hlavní metodě vědeckého poznání v lékařských vědách. Jeho charakteristika experimentů jako způsobu poznávání jevů v procesu praktického ovlivňování v podmínkách kontrolovatelných badatelem umožňuje podle jednotícího kritéria shrnout i všechny druhy moderního experimentu a také je přesně klasifikovat. Zvláštní kapitolu věnoval úloze modelování jako experimentu sui generis, umožňující nový a perspektivní přístup ke studiu živých systémů. Autor se zaměřuje především na zkoumání gnoseologické funkce modelu, tj. na jeho funkci substitučně heuristickou, aproximativní a extrapolčně prognostickou; podává přehledný rozbor metody modelování, poukazuje na přednosti a meze použitelnosti této metody v medicíně. Šestá kapitola je věnována problému důležitému ve vědách a filosofii — úloze faktu v poznání. Autor tu podává charakteristiku faktu, ukazuje na různá jeho pojetí v moderní filosofii, řeší otázku hlavních rovin faktu

v poznání, srovnává pojem faktu s jinými základními pojmy gnoseologie a uvádí základní směry zpracování faktu v teoretické práci. Obširná sedmá kapitola se zabývá problematikou vědeckého poznávání vztahů jako podstatným úkolem vědecké metodologie. Odpovídá na otázku klasifikace vztahů, podrobně řeší problematiku nejdůležitějších oborů vztahů — vztahů determinujících — a v jejich rámci objasňuje vztahy podmiňující, příčinné, modální a jiné. Neméně obsažná osmá kapitola zkoumá metodologickou funkci kategorie vědomí. Zevrubně se tu objasňuje komplex otázek spjatých s psychofyzickým problémem a jeho řešením, klade se tu problém materiálního či ideálního charakteru vědomí, možnost různých rovin při zkoumání vědomí a podává se tu exaktnější filosofická definice vědomí. Devátá kapitola je věnována základním myšlenkovým postupům, jejichž těžiště je v logice a k nimž patří proces indukce, abstrakce, dedukce, analogického usuzování, logického vyvozování (vyplývání) apod. Autor tyto myšlenkové postupy sleduje z hlediska jejich subordinace a dominování, z hlediska jejich vzájemného působení v celistvém aktu poznání. To mu umožňuje i mnohem hlubší rozbor jejich vzájemné vazby. Zvláštní pozornosti čtenáře si zaslouhuje bohatá závěrečná kapitola o metodologických problémech prognózy v medicíně a její verifikaci.

Autor pochopitelně nemohl podat vyčerpávající výklad všech problémů svého tématu. S tím souvisí jistá jednostrannost ve volbě problémů. Domnívám se však, že vzhledem k úkolu, který si uložil, ani jinak nemohl postupovat. Vybírá si však otázky vskutku klíčové a aktuální, a to jak z hlediska soudobého vývoje věd, tak z hlediska čtenáře, k němuž se obrací. I když problematiku metody neřeší v plném rozsahu, opírá se jak v kladení otázek, tak ve způsobu jejich řešení, o velmi dobrou znalost problémů v celé šíři, nenarušuje správnost proporce parciálních otázek a přináší samostatné postřehy včetně originálního způsobu řešení mnoha otázek. Za nejpřínosnější v tomto smyslu považuji kapitoly o úloze faktu v poznání, o metodologické funkci kategorie vědomí a zvláště pak o metodologických problémech prognózy v medicíně, která obsahuje celou řadu objevných myšlenek.

Výsledky, k nimž autor dospěl, jsou o to větší, že jeho pokus je jedním z prvních pokusů tohoto druhu u nás. Se zájmem si prostuduje Lokajíčkovu práci i ne jeden lékař, a to tím spíše, že autor zkoumanou problematiku rozvíjí přesvědčivě a v bohatém zpracování, i pokud jde o její specifický medicínský aspekt. Čtenář, jehož měl autor na mysli, především uvítá i snahu autora prokládat své úvahy řadou výstižných příkladů, které vhodně dokumentují, co má na mysli. Uvítá i to, že tak pojatá snaha o větší ilustrativnost nevede ani k narušení zhuštěnosti a lapidárnosti výkladů, ani k povrchním analogiím tam, kde jde o příklady z medicínské oblasti. V neposlední řadě může Lokajíčkovu práci plodně stimulovat analogické úsilí i na jiných vědeckých pracovištích.

*Doc. Jaromír Jasný, GSc.
katedra společ. věd VLVDD*